

فصل ۱: مبانی برنامه‌سازی سیستم

(System Programming Basics)

۱-۱ برنامه‌سازی سیستم چیست؟

از دید افراد مختلفی که با کامپیوتر کار می‌کنند این پرسش می‌تواند پاسخهای متفاوتی داشته باشد. برخی به هر برنامه به دید یک "سیستم" نگاه می‌کنند و برنامه‌سازی سیستم را فرآیند تبدیل یک مسأله به یک برنامه‌ی قابل اجرا می‌دانند. برخی به نوشتن برنامه‌های خاص برای یک سیستم کامپیوتری خاص، برنامه‌سازی سیستم می‌گویند.

گرچه تعریف دوم تا حدی درست است، اما به طور دقیق‌تر از دید ما، برنامه‌سازی سیستم دارای تعریف مشخص و معینی است: برنامه‌سازی سیستم نوع خاصی از برنامه‌سازی است که نیازمند اطلاع از جزئیات فنی سیستم مورد نظر و دسترسی و مدیریت منابع سخت‌افزاری سیستم به صورت دلخواه است. این نوع برنامه‌سازی عموماً برای نوشتن نرم‌افزارهای سیستمی^۱ مورد استفاده قرار می‌گیرد.

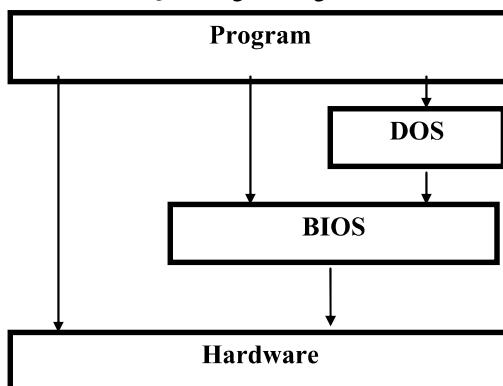
برنامه‌سازی کاربردی^۲ در مقابل برنامه‌سازی سیستم: برنامه‌سازی کاربردی شامل مدیریت و ارائه اطلاعات در قالب یک برنامه‌ی کامپیوتری بوده و نیازمند نگهداری اطلاعات در قالب ساختارهای داده‌ای (نقطه‌آرایه، رکورد و غیره) و پردازش آنها است. الگوریتم‌های مورد استفاده در برنامه‌سازی کاربردی مستقل از سیستم^۳ بوده و برای اغلب کامپیوترها قابل تعریف هستند. اما، روشنی که اطلاعات به برنامه متنقل می‌شود و طریقی که اطلاعات نمایش داده می‌شوند یا چاپ می‌شوند، وابسته به سیستم^۴ است. در برنامه‌سازی سیستم، کنترل هر نوع سخت‌افزاری که اطلاعات را به کامپیوتر می‌فرستد یا از آن دریافت می‌کند، انجام می‌شود. برای پردازش این اطلاعات نیاز به برنامه‌های کاربردی هستیم. از این‌رو، برای بهره‌برداری از سخت‌افزار کامپیوتر، هر دو نوع برنامه‌سازی لازم هستند.

۲-۱ مدل سه لایه‌ای

مهمترین هدف برنامه‌سازی سیستم، دسترسی و مدیریت سخت‌افزار کامپیوتری که مورد نظر ما است، کامپیوتر شخصی (PC)^۵ است. این نوع کامپیوتر دارای معماری خاص بوده و اجزاء سخت‌افزاری آن با سایر معماری‌ها متفاوت است. نوعی از برنامه‌سازی سیستم که مورد نظر ما است، برنامه‌سازی همین نوع سیستم کامپیوتری بوده و هدف آن دسترسی و مدیریت سخت‌افزار PC است.

Read Only PC، دسترسی به سخت‌افزار از طریق DOS یا ROM-BIOS یا ROM نیز امکان پذیر است. ROM-BIOS، مخفف DOS Memory-Basic Input/output System یا BIOS هم مخفف DOS است و BIOS و DOS واسطه‌ای نرم‌افزاری^۶ هستند که به طور خاص برای مدیریت سخت‌افزار ایجاد شده‌اند. در شکل (۱-۱) مدل سه‌لایه‌ای از ارتباط برنامه‌ها با BIOS و DOS ارائه شده است.

شکل ۱-۱: مدل سه‌لایه‌ای

مهمترین مزیت استفاده از DOS یا BIOS این است که یک برنامه نیازمند دسترسی مستقیم به سخت‌افزار نیست و در عوض یک روال^۷ یا BIOS را فراخوانی می‌کند تا کار موردنظر را برایش انجام دهد. روالهای BIOS پس از اجسام یک کار، اطلاعات وضعیت^۸ را به برنامه برمی‌گردانند تا برنامه از نتیجه‌ی عمل آگاه شود. این واسطه‌ای باعث می‌شوند که برای نوشتن برنامه‌ها، هزینه و زمان کمتری صرف شود.

۱	system softwares
۲	application programming
۳	system independent
۴	system dependent
۵	Personal Computer
۶	software interfaces
۷	routine
۸	status information

مزیت دیگر استفاده از واسطهای فوق، عدم وابستگی برنامه به مشخصات فیزیکی سخت‌افزار است. برای مثال، نمایش اطلاعات بر روی صفحه‌ی نمایش با استفاده از کارت‌های ویدئویی^۱ تک رنگ^۲ و رنگی (ناظیر SuperVGA، EGA، VGA و غیره) با هم دارای تقاضه‌ای اساسی است. اگر برنامه بخواهد خودش اطلاعات را با برنامه‌سازی کارت ویدئویی، نمایش دهد، باید روالهای مجازی برای هر کدام از انواع کارت ویدئویی نوشته شود. اما اگر از روالهای BIOS استفاده نماید، برنامه مستقل از نوع کارت ویدئویی خواهد بود. چون انواع مختلف کارت‌های ویدئویی بوسیله BIOS پشتیبانی می‌شوند.

ROM-BIOS ۳-۱

در شکل (۱-۱) یک مدل سه‌لایه‌ای را مشاهده می‌کنید که واسط BIOS از DOS به سخت‌افزار نزدیکتر است. BIOS توابعی را برای دسترسی و مدیریت لوازم^۳ زیر فراهم می‌کند:

۱. کارت ویدئویی،
۲. حافظه (RAM)،
۳. دیسکت،
۴. دیسک سخت^۴،
۵. درگاه‌های سریال (Com1 و Com2)^۵،
۶. درگاه‌های موازی (LPT1 و LPT2)،
۷. صفحه کلید،
۸. ساعت بی‌درنگ عمل کننده‌با باتری^۷.

گرچه می‌توان بدون استفاده از BIOS نیز با سخت‌افزار ارتباط برقرار نمود، اما عموماً بهتر است از طریق این توابع استاندارد به کامپیوتر دسترسی پیدا کرد، تا برنامه مستقل از سخت‌افزار باشد.

BIOS در یک تراشه‌ی حافظه^۸ از نوع ROM در برد اصلی^۹ سیستم PC وجود دارد. بلافتاله پس از روشن شدن کامپیوتر، قابل دسترسی است. توابع موجود در BIOS، وظایقی نظری آزمون حافظه و بررسی لوازم حافظه و بررسی لاجیتی را پس از روشن شدن کامپیوتر بر عهده دارند. به همراه هر نوع جدید برد اصلی PC و مدل CPU، نگارش‌های^{۱۰} جدیدتری از BIOS معرفی می‌شوند. از معروف‌ترین انواع BIOS می‌توان از Award و AMI نام برد.

DOS ۴-۱

DOS که در حقیقت وظیفه‌ی یک سیستم عامل را بر عهده دارد، بوسیله BIOS از روی دیسک در حافظه‌ی کامپیوتر قرار داده شده و اجرا می‌شود. از جمله توابعی که در DOS فراهم شده است، توابعی هستند که امکان کار با دیسک را فراهم می‌نمایند و این امر دلیل نام‌گذاری DOS است. یعنی سیستم عاملی که توانایی کار با دیسک را دارد.

در کنار BIOS DOS نیز توابعی را برای دسترسی به سخت‌افزار فراهم می‌کند. از آنجایی که DOS به سخت‌افزار به عنوان **لوازم منطقی**^{۱۱} نگاه می‌کند، نه مثل BIOS به عنوان لوازم فیزیکی، لذا توابع DOS سخت‌افزار را به طریقی متفاوت مدیریت می‌کنند. برای مثال، BIOS به گرداننده‌های دیسک^{۱۲} به عنوان گروهی از شیارها^{۱۳} و بخشها^{۱۴} نگاه می‌کند، اما DOS آنها را به عنوان گروههایی از فایلها و فهرست‌ها^{۱۵} می‌بیند.

۱	video cards
۲	monochrome
۳	devices
۴	harddisk
۵	serial ports
۶	parallel ports
۷	battery-operated real-time clock
۸	memory chip
۹	mother board
۱۰	version
۱۱	logical devices
۱۲	disk drives
۱۳	tracks
۱۴	sectors
۱۵	directory

اگر بخواهید ۱۰۰۰ کاراکتر اول یک فایل را بر روی صفحه نمایش ببینید، از طریق BIOS اگر عمل کنید، باید مکان فایل بر روی درایو (شماره شیار و بخش) را به BIOS بگویید. اما با استفاده از توابع DOS، کافی است به DOS بگوییم که فایل با نام داده شده را در گرداننده‌ی A: باز نموده و نمایش دهد. گرچه اغلب اوقات BIOS به سخت‌افزار دسترسی دارد، ولی گاهی اوقات هم به صورت مستقیم با سخت‌افزار ارتباط برقرار می‌کند.

۱-۵ انتخاب روش دسترسی به سخت‌افزار

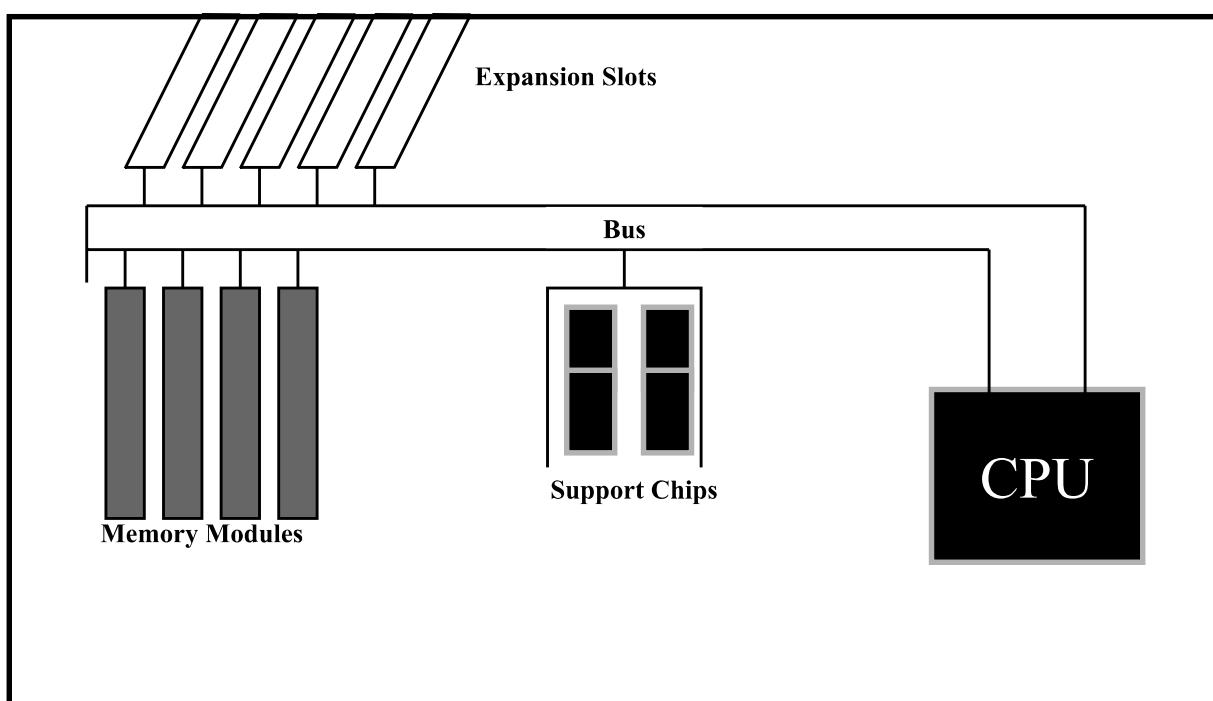
از کدام توابع استفاده کنیم؟ در ادامه‌ی درس در مورد اینکه BIOS و DOS چه توانی دارند صحبت خواهیم نمود. اما ابتدا باید تصمیم بگیریم که کدام روش دسترسی را انتخاب نماییم؛ BIOS یا DOS یا دسترسی مستقیم به سخت‌افزار؟ گاهی اوقات مجبور به دسترسی مستقیم هستیم. زیرا ممکن است عمل موردنظر ما را هچکدام از توابع BIOS یا DOS انجام ندهند. برای مثال اگر بخواهید به کارت ویدئویی بگویید که یک خط یا دایره رسم کن، هیچ تابعی در BIOS یا DOS برای این منظور پیدا نخواهد کرد. بنابر این، مجبوری بگویید که یک روال برای دسترسی مستقیم به سخت‌افزار و برنامه‌ریزی آن برای رسم خط یا دایره بنویسید، یا آنکه از یک تابع کتابخانه‌ای نرم‌افزاری^۱ تهیه شده بوسیله‌ی دیگران استفاده کنید.

انتخاب DOS یا BIOS ؟ این انتخاب به نوع کاربرد بستگی دارد. برای مثال اگر می‌خواهید در برنامه با فایل کار کنید، باید از توابع DOS استفاده کنید. ولی اگر می‌خواهید یک دیسکت را قالب‌بندی^۲ کنید، باید از توابع BIOS استفاده کنید. هم توابع DOS و هم توابع BIOS، در برخی اوقات کند هستند. زیرا مدل سه‌لایه‌ای شکل (۱-۱) و نیز عمومی بودن توابع، باعث عدم بهینه‌بودن توابع این واسطه‌ها می‌شود. حتی به این دلیل هم گاهی اوقات مجبور به برنامه‌سازی مستقیم سخت‌افزار هستیم.

۱-۶ سخت‌افزار PC

بلوک دیاگرام اجزاء سخت‌افزار PC در شکل (۱-۲) نمایش داده شده است:

شکل ۱-۲: بلوک دیاگرام سخت‌افزار PC

اجزاء سخت‌افزار PC شامل موارد زیر است:

پردازنده: یکی از ریزپردازنده‌های سری 80X86 ۸۰۸۶ ساخت شرکت Intel است. اولین PC ساخت شرکت IBM با نام System/23 دارای ریزپردازنده‌ی ۸۰۸۵ ۸ بیتی بود. سپس به ترتیب ریزپردازنده‌های ۸۰۸۶، ۸۰۲۸۶، ۸۰۴۸۶، ۸۰۳۸۶، ۸۰۲۸۸ و ۸۰۴۸۸ از طرف شرکت Intel معرفی شدند و این پردازنده‌ها در مدل‌های مختلف کامپیوترهای شخصی ساخت شرکت IBM یا شرکتهای دیگر مورد استفاده قرار گرفتند.

گذرگاه: یکی از بخش‌های اساسی سیستم PC است که وظیفه‌ی اتصال اجزاء مختلف آنرا دارد. گذرگاه در حقیقت یک کابل با ۶۲ خط اتصال است. پردازنده از طریق گذرگاه اطلاعات را از حافظه خوانده و پردازش می‌کند و دوباره در آن می‌نویسد.

ترشه‌های پشتیبانی: پردازنده توانایی انجام همه‌ی اعمال موردنیاز در یک سیستم کامپیوترا را ندارد. از این‌رو ترشه‌های پشتیبانی مورد نیاز هستند تا اعمالی را که پردازنده قادر به انجام آن نیست، بر عهده بگیرند. این ترشه‌ها که به آنها کنترلر^۳ نیز گفته می‌شود، بخشی از سخت‌افزار را کنترل می‌کنند و کارهایی را انجام می‌دهند و پردازنده را برای انجام کارهای مهمتر آزاد می‌گذارند. برخی از مهمترین این ترشه‌ها که در سیستم IBM PC وجود داشت عبارتند از:

- **DMA Controller (8237)**: DMA مخفف Direct Memory Access است و این تکنیک به لوازم نظری دیسک سخت اجازه می‌دهد که داده‌ها را به طور مستقیم بر روی حافظه بنویسند. این تکنیک ضمن آنکه باعث نقل و انتقال سریع داده‌ها بین لوازم و حافظه می‌شود، باعث آزاد ماندن پردازنده برای انجام سایر کارها می‌شود.

- **Interrupt Controller (8259)**: وقفه^۴ راهی برای آغاز کردن پردازنده نسبت به آمادگی لوازم (نظری دیسک سخت، صفحه کلید و غیره) برای نقل و انتقال داده است. با استفاده از وقفه‌ها، نیاز نیست که پردازنده منتظر آماده شدن یک وسیله برای تبادل داده باشد (با روش سرگششی^۵). بلکه هر گاه وسیله آماده شد، یک سیگنال کنترلی به پردازنده می‌فرستد و باعث توقف در عملیات آن شده و درخواست سرویسی از پردازنده می‌کند. مثلاً با زدن یک کلید، صفحه کلید یک سیگنال وقفه به پردازنده می‌فرستد و زده شدن کلید را به آن اطلاع می‌دهد. وقوع وقفه از طرف لوازم مختلف باید دارای نظم باشد تا تداخلی بین آنها پیش نیاید و متناسب با الوبت لوازم به آنها سرویس داده شود. ترشه‌ی ۸۲۵۹ وظیفه‌ی مدیریت وقفه‌های سخت‌افزاری را در سیستم PC بر عهده دارد.

- **Programmable Peripheral Interface (8255)**: این ترشه پردازنده را به لوازم جانی، نظری صفحه کلید یا مولد صوت^۶ متصل می‌کند و نقش یک میانجی را بازی می‌کند.

- **The Clock (8248)**: اگر پردازنده را مغز سیستم کامپیوترا فرض کنیم، ساعت قلب آن خواهد بود. این قلب چند میلیون بار در ثانیه ضربان دارد (مثلاً 233 MHZ) و وسیله‌ای برای همزمان‌سازی پردازنده و لوازم دیگر سیستم کامپیوترا است.

- **The Timer (8253)**: این ترشه به عنوان یک شمارشگر و نگهدارنده زمان در سیستم مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ترشه دارای خروجی‌هایی است که سیگنال‌های الکتریکی منظمی را صادر می‌کند و تناوب آن قابل برنامه‌ریزی است، اینکه سیگنال تایمر در چه فواصل زمانی صادر شود.

• **حفره‌های گسترش^۷:** برخی از ترشه‌های دیگر مورد نیاز در سیستم PC در این قسمت قرار داده می‌شوند. دو مورد مهم عبارتند از:

- **CRT Controller (6845)**: این ترشه وظیفه‌ی کنترل لوله اشعه‌ی کاتدی^۸ را بر عهده دارد و در کارت ویدئویی قرار دارد. وظیفه‌ی این کنترلر، مدیریت و کدبندی نحوه نمایش اطلاعات در صفحه‌ی نمایش است.

- **Disk Controller (765)**: این کنترلر هم در قسمت حفره‌های گسترش نصب می‌شود و توسط سیستم عامل نشان‌دهی شده و گرداننده دیسک را مدیریت می‌کند. حرکت دادن هد دیسک برای خواندن و نوشتن اطلاعات در بخش‌های مختلف دیسک، وظیفه‌ی این کنترلر است.

• **حافظه:** در سیستمهای PC دو نوع حافظه وجود دارد. حافظه‌های فقط خواندنی یا ROM^۹، که داده‌ها و کدهای غیرقابل تغییر در آن نگهداری می‌شود و نمونه‌ی مشخص آن، نوع دوم حافظه، حافظه‌ی خواندنی-نوشتنی است که به صورت تصادفی قابل دستیابی است و به آن RAM^{۱۰} گفته می‌شود. این نوع حافظه محل نگهداری داده‌ها و پردازش آنها بوسیله‌ی پردازنده است. اولین نوع PC دارای 16KB حافظه بود و در PC های امروزی امکان قرار دادن چند صد MB حافظه وجود دارد. ترشه‌هایی حافظه به صورت ماجوله‌ایی هستند که در مکانهای مشخص در بد اصلی سیستم نصب می‌شوند و قابل کم و زیاد شدن هستند.

سیستمهای عامل مختلف توانایی استفاده از هم‌بای بخش‌هایی از حافظه را دارند. سیستم عامل DOS نهایتاً می‌تواند 640KB حافظه را مورد استفاده قرار دهد و اگر مقدار حافظه بیشتر باشد، مابقی بلااستفاده می‌ماند. در PC برای مدیریت حافظه و تخصیص آن به برنامه‌ها، حافظه به قطعه‌های ۱۱ تقسیم می‌شود. بنابر این کل حافظه‌های موجود در سیستم PC دارای نمای زیر است:

۱	Bus
۲	support chips
۳	controler
۴	interrupt
۵	polling
۶	speaker
۷	expansion slots
۸	Cathode Ray Tube (CRT)
۹	Read Only Memory
۱۰	Random Access Memory
۱۱	segment

شکل ۳-۱: نمایی از قسمت‌بندی حافظه‌ی PC

Block	Address	Contents
15	F000:0000 - F000:FFFF	ROM-BIOS
14	E000:0000 - E000:FFFF	Free for ROM Cartridge
13	D000:0000 - D000:FFFF	Free for ROM Cartridge
12	C000:0000 - C000:FFFF	Additional ROM-BIOS
11	B000:0000 - B000:FFFF	Video RAM
10	A000:0000 - A000:FFFF	Additional Video RAM (EGA/ VGA)
9	9000:0000 - 9000:FFFF	RAM from 576K to 640K
8	8000:0000 - 8000:FFFF	RAM from 512K to 576K
7	7000:0000 - 7000:FFFF	RAM from 448K to 512K
6	6000:0000 - 6000:FFFF	RAM from 384K to 448K
5	5000:0000 - 5000:FFFF	RAM from 320K to 384K
4	4000:0000 - 4000:FFFF	RAM from 256K to 320K
3	3000:0000 - 3000:FFFF	RAM from 192K to 256K
2	2000:0000 - 2000:FFFF	RAM from 128K to 192K
1	1000:0000 - 1000:FFFF	RAM from 64K to 128K
0	0000:0000 - 0000:FFFF	RAM from 0K to 64K

۷-۱ ثباتهای پردازنده ۱

نکته‌ی مهم در مورد انواع پردازنده‌ها، مدل برنامه‌سازی آن است و در این میان، **ثباتهای نقش مهمی** در برنامه‌سازی دارند. ثباتهای مکانهای حافظه‌ای در درون پردازنده هستند، و به این دلیل به مراتب سریع‌تر از RAM قابل دستیابی هستند. همچنین، ثباتهای مکانهای ویژه‌ای برای انجام اعمال حسابی و منطقی بوسیله‌ی پردازنده هستند. برای برنامه‌سازی سیستم، آشنایی با این ثباتهای بسیار مهم است. زیرا، جریان اطلاعات بین برنامه، BIOS و DOS با استفاده از ثباتهای پردازنده می‌شود. برنامه‌ها پارامترها را از طریق ثباتهای BIOS ارسال نموده و نتایج و اطلاعات وضعیت را به عنوان مقادیر بازگشته از این توابع دریافت می‌کنند.

از دیدگاه برنامه‌سازی سیستم با وجود معرفی مدل‌های جدیدتر پردازنده‌های 80X86، این ثباتهای از 8086 به بعد تغییر نکرده‌اند. این امر بدان دلیل است که DOS و BIOS وابسته به این پردازنده ایجاد شده‌اند و بدلاً ایجاد سازگاری، بعداً تغییر اساسی از دید برنامه‌سازی سیستم در آنها داده شده است. چون ثباتهای این پردازنده، ۱۶ بیتی بود، با استفاده از DOS تحت پردازنده‌های ۳۲ بیتی ۸۰۳۸۶ یا ۸۰۴۸۶ هم فقط نصف ثبات، یا ۱۶-بیت آن قابل دستیابی است.

حال به انواع ثباتهای ۸۰۸۶ نگاه می‌کنیم. ثباتهای به چند دسته تقسیم می‌شوند:

1. Common Registers:

- AX (AH, AL) : Accumulator
- BX (BH, BL) : Base
- CX (CH, CL) : Count
- DX (DH, DL) : Data
- DI : Destination Index
- SI : Source Index
- SP : Stack Pointer
- BP : Base Pointer

2. Segment Registers:

- DS : Data Segment
- CS : Code Segment
- ES : Extra Segment
- SS : Stack Segment

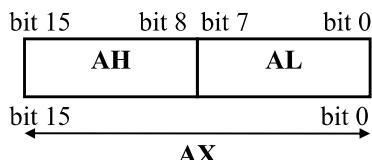
3. Program Counter:

- IP :Instruction Pointer

4. Flag Register

- ۰۰۰۰ODITSZ□A□P□C

ثباتهای مشترک: عموماً برای فرخوانی توابع DOS و BIOS مورد استفاده قرار می‌گیرند. همچنین این ثباتها بوسیله‌ی اعمال ریاضی (مثل جمع، تفریق و غیره) دستکاری می‌شوند. چهار ثبات ۱۶ بیتی AX، BX، CX و DX دارای ویژگی قابل قسمت شدن به دو بخش ۸ بیتی High و Low هستند. بنابر این، AX = AH * 256 + AL و AH با استفاده از مقادیر AL و AH قابل محاسبه است: AX = AH * 256 + AL، هر سه قابل دستیابی هستند. مقدار

ثباتهای ۸ بیتی مثل CL یا CH برای خواندن و نوشتن داده‌های ۸ بیتی در حافظه و ثباتهای ۱۶ بیتی، مثل CX برای خواندن و نوشتن داده‌های ۱۶ بیتی قابل استفاده هستند.

ثبت پرچم: این ثبات برای برقراری ارتباط مابین دستورات پی‌درپی اسمبلی به کار می‌رود و برای این منظور وضعیت عملیات ریاضی و منطقی را نگهداری می‌کند. برای مثال با استفاده از Carry Flag یک برنامه می‌تواند تعیین کند که آیا در هنگام جمع دو ثبات ۱۶ بیتی، حاصل بیش از ۶۵۵۳۵ شده است یا نه.

این ثبات هم ۱۶ بیتی است، ولی فقط ۹ بیت آن مورد استفاده قرار گرفته است که عبارتند از:

- Bit 0: CF (Carry Flag)
- Bit 2: PF (Parity Flag)
- Bit 4: AF (Auxiliary Flag)
- Bit 6: ZF (Zero Flag)
- Bit 7: SF (Sign Flag)
- Bit 8: TF (Trap Flag)
- Bit 9: IF (Interrupt Flag)
- Bit 10: DF (Direction Flag)
- Bit 11: OF (Overflow Flag)

در برنامه‌سازی سیستم با استفاده از زبانهای سطح بالا فقط دو پرچم ZF و CF مورد استفاده قرار می‌گیرند. زیرا اغلب توابع DOS و BIOS از آنها برای مشخص کردن رخداد خطأ در هنگام عملیات استفاده می‌کنند.

ثبت نشانی: تعداد مکانهای حافظه که یک پردازنده می‌تواند به آنها دسترسی داشته باشد، به این ثبات بستگی دارد. هر قدر تعداد بیت‌های این ثبات بیشتر باشد، حداکثر حافظه‌ی قابل دسترسی، بیشتر می‌شود. اگر این ثبات ۱۶ بیتی باشد، حداکثر ۶۵۵۳۵ مکان حافظه، قابل دستیابی است. به همین دلیل است که پردازنده‌های اولیه فقط قادر به دسترسی به 64K حافظه بودند. برای نشانی‌دهی 1MB حافظه، این ثبات باید دارای حداقل ۲۰ بیت باشد. اما در زمان طراحی ۸۰۸۸ امکان استفاده از ثبات نشانی ۲۰ بیتی وجود نداشت. از این‌رو، راه حل دیگری مورد استفاده قرار گرفت و دو عدد ۱۶ بیتی متقابل برای تشکیل نشانی ۲۰ بیتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. نخستین عدد در یک ثبات قطعه^۳ قرار می‌گیرد و دومین عدد در یک ثبات دیگر یا در یک مکان حافظه، به این ترتیب نشانی دارای دو بخش قطعه و مبدأ^۴ خواهد بود. نشانی قطعه، که در ثبات قطعه وجود دارد، شروع یک قطعه حافظه را نشان می‌دهد. نشانی مبدأ، شماره‌ی مکان حافظه را در درون قطعه مشخص می‌کند. چون نشانی مبدأ یک عدد ۱۶ بیتی است، پس یک قطعه نمی‌تواند دارای بیش از ۶۵۵۳۵ یا 64K مکان حافظه باشد.

چهار نوع ثبات قطعه در ۸۰۸۸ وجود دارد:

1. CS: Code Segment
2. DS: Data Segment
3. SS: Stack Segment
4. ES: Extra Segment

CS، از ثبات IP (Instruction Pointer) به عنوان نشانی مبدأ استفاده می‌کند. به IP (Program Counter) هم گفته می‌شود و در حقیقت نشانی دستور بعدی برنامه را در حافظه نشان می‌دهد و بهطور خودکار با اجرای یک دستور، یک واحد افزایش می‌یابد. DS، نشانی فطعه‌ای از حافظه را که شامل داده‌های مورد دستیابی برنامه است را نشان می‌دهد. SS، نشانی شروع پشته^۱ است و ES، بوسیله‌ی برخی از دستورات اسambilی برای نشانی دهی بیش از 64K داده یا انتقال داده‌ها مابین قطعه‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱-۸ درگاه‌ها

درگاه‌ها، واسطی بین پردازنده و سایر اجزاء سخت‌افزار سیستم هستند. هر درگاه مشابه یک دریچه‌ی ۸ بیتی ورودی یا خروجی است که به بخش خاصی از یک جزء سخت‌افزاری متصل است و با مقادیر بین ۰ تا ۶۵۵۳۵ قابل نشانی دهی است. درگاه‌ها در حقیقت، ثبات‌هایی در اجزاء سخت‌افزاری هستند که برای ارتباط با آن، مقداری در آن نوشته یا از آن خوانده می‌شود. پردازنده از گذرگاه برای دسترسی به درگاه‌ها استفاده می‌کند و در پردازنده‌های ۸۰x86 از دو دستورالعمل IN و OUT می‌توان برای دسترسی به درگاه‌ها در برنامه‌های اسambilی استفاده نمود.

۱-۹ وقفه‌ها

وقفه مکانیسمی است که پردازنده را مجبور می‌کند تا اجرای برنامه‌ی جاری را متوقف نموده و یک روال خاصی را که وظیفه‌ی مدیریت وقفه^۳ را دارد را اجرا کند. وقفه‌ها هم برای کنترل سخت‌افزارها استفاده می‌شوند و هم برای برقرار ارتباط بین برنامه و توابع DOS و BIOS. به این ترتیب دو نوع وقفه داریم:

- **وقفه‌های نرم‌افزاری^۴:** این نوع وقفه‌ها برای فرآخوانی توابع DOS یا BIOS استفاده می‌شوند. در این حالت، توابع فرآخوانی شده، همانند یک زیرروال^۵ برنامه عمل می‌کند و پس از پایان اجرای تابع، به برنامه‌ی اصلی برگشت انجام می‌شود. توابع DOS و BIOS به تنظیب خاصی در حافظه قرار می‌گیرند و تشکیل یک جدول را می‌دهند که به آن **جدول بردار وقفه^۶** می‌گویند. این جدول دارای دو ستون ورودی یا شماره تابع و نشانی شروع کد مربوطه در حافظه است. فرآخوانی توابع با استفاده از ورودی مربوطه در این جدول انجام می‌شود. برای مثال، اگر تابع DOS 21H را فرآخوانی کنیم، پردازنده نشانی شروع کد تابع 21H را از جدول بردار وقفه‌ها بدست آورده و به آن پردازش می‌کند.

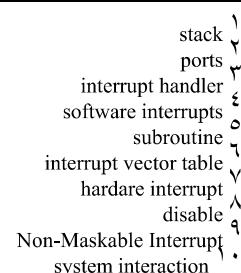
- **وقفه‌های سخت‌افزاری^۷:** این وقفه‌ها بوسیله‌ی اجزاء سخت‌افزاری تولید می‌شوند و از طریق کنترلر وقفه‌ها به پردازنده منتقل می‌شوند. برخی از وقفه‌های سخت‌افزاری قابل ناتوان سازی^۸ هستند. یعنی باعث می‌شود که یک سخت‌افزار نتواند به پردازنده وقفه بدهد. اما برخی از وقفه‌ها غیرقابل ناتوان سازی هستند که به آنها Trap^۹ یا NMI می‌شود.

۱-۱۰ محاوره‌ی سیستم

برای انجام کارها در سیستم PC، اجزاء مختلف سخت‌افزاری و نرم‌افزاری با هم کار می‌کنند. برای مثال برای خواندن یک کلید فشار داده شده بر روی صفحه کلید، موارد زیر مطرح هستند:

- **سخت‌افزار صفحه کلید:** وقتی یک کلید فشار داده می‌شود، سخت‌افزار صفحه کلید (در صورت توانا بودن وقفه‌های سخت‌افزاری)، وقفه‌ی شماره‌ی H ۰۹ را به پردازنده می‌فرستد. پردازنده پس از دریافت این وقفه، براساس الیت وقفه‌ها و اگر درحال اجرای یک وقفه با الیت نباشد، روال مدیریت وقفه‌ی شماره‌ی H ۰۹ را اجرا خواهد کرد.

- **روال مدیریت صفحه کلید BIOS:** روالی که پردازنده برای مدیریت وقفه‌ی H ۰۹ فرآخوانی می‌کند، مربوط به توابع BIOS است. این روال با توجه به اینکه چه کلیدی فشار داده شده است، کد مربوطه را بدست می‌آورد و معتبر بودن آن را بررسی می‌کند.

- **بافر صفحه کلید:** پس از آنکه روال مدیریت صفحه کلید، کد کلید فشار داده شده را معتبر تشخیص داد، آنرا در یک بافر ۱۶ بایتی در RAM ذخیره می‌کند. این بافر مثل یک صفت و کلیدها به ترتیب فشار داده شدن در آن قرار می‌گیرند و چون ۱۶ بایتی است، در صورتی که بیش از ۱۶ کلید فشار داده شود، پر خواهد شد و در این صورت است که صدای بوق شنیده می‌شود.
- **وقفه‌ی صفحه کلید BIOS:** مرحله‌ی بعد، خواندن کاراکتر از بافر فوق و آماده‌سازی آن برای برنامه است. این کار بوسیله‌ی وقفه‌ی شماره‌ی 16H قابل انجام است. پس با فراخوانی این وقفه‌ی نرمافزاری، کاراکتر موجود در بافر و وضعیت خوانده می‌شوند. برای این منظور می‌توان از دستور INT اسambilی استفاده کرد.
- **در سطح DOS:** همچنین در DOS نیز توابعی برای کار کردن با صفحه کلید وجود دارد که جزو توابع 21H هستند. این توابع، کارهای بیشتری را در مقایسه به تابع BIOS 16H انجام می‌دهند. برای نمونه کلید زده شده را بر روی صفحه نمایش، نشان می‌دهند.